

OZIQ-OVQAT SANOATI KORXONALARINING IQTISODIY BARQARORLIGINI TA'MINLASHDA MENEJMENTNING O'RNI

Daminova O'g'iloy Mirzaqul qizi

Toshkent menejment va iqtisodiyot instituti katta o'qituvchisi (PhD)

E-mail: daminovaogiloy@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu tezis oziq-ovqat sanoati korxonalarining iqtisodiy barqarorligini ta'minlashda zamonaviy menejment usullarining ahamiyatini ilmiy jihatdan tahlil etishga bag'ishlangan. Menejmentning to'rtta asosiy yo'nalishi, ya'ni strategik, moliyaviy, operatsion va innovatsion boshqaruv, korxonalar barqarorligiga ta'sir mexanizmlari orqali tahlil etilgan. Olingan natijalar oziq-ovqat sanoati korxonalar uchun menejment tizimini takomillashtirish bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqishga zamin yaratadi.

Kalit so'zlar: iqtisodiy barqarorlik, menejment, oziq-ovqat sanoati, strategik boshqaruv, raqobatbardoshlik, moliyaviy barqarorlik, innovatsion rivojlanish.

Jahon iqtisodiyotining globallasuvi va raqobat muhitining kuchayishi sharoitida korxonalar oldida barqaror faoliyatni ta'minlash masalasi tobora dolzarb tus olmoqda. Oziq-ovqat sanoati bu jihatdan ayniqsa muhim o'rin tutadi, chunki mazkur tarmoq nafaqat iqtisodiy, balki ijtimoiy vazifalarni ham bajaradi: aholi oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash, ish bilan bandlikni qo'llab-quvvatlash va eksport salohiyatini mustahkamlash buning yorqin misoli.

O'zbekiston Respublikasida oziq-ovqat sanoati yalpi ichki mahsulotning taxminan 15 foizini tashkil etib, ishlab chiqarish hajmi jihatidan sanoatning yetakchi tarmoqlaridan biri bo'lib kelmoqda. Shu bilan birga, tarmoqda bir qator tarkibiy muammolar saqlanib qolmoqda: korxonalarining katta qismida menejment tizimi yetarli darajada shakllanmagan, zamonaviy boshqaruv usullari yetarlicha qo'llanilmaydi va natijada iqtisodiy barqarorlik ko'rsatkichlari past bo'lib qolmoqda.

Menejmentning korxonaga muvaffaqiyatiga ta'siri ilmiy adabiyotlarda keng muhokama qilingan. Biroq mahalliy oziq-ovqat sanoatiga xos sharoitlarni hisobga olgan holda menejment va iqtisodiy barqarorlik o'rtasidagi bog'liqlikni kompleks ko'rib chiqish hali yetarli darajada o'rganilmagan. Ushbu maqola shu bo'shliqni to'ldirishga qaratilgan bo'lib, menejmentning to'rtta asosiy yo'nalishini oziq-ovqat korxonalarini iqtisodiy barqarorligi prizmasida tahlil etadi.

Iqtisodiy barqarorlik deganda korxonaning tashqi muhitdagi noqulay o'zgarishlarga bardosh berib, asosiy faoliyat ko'rsatkichlarini barqaror ushlab turish va uzoq muddatda rivojlanish qobiliyati tushuniladi. Bu tushuncha bir necha o'zaro bog'liq komponentlarni: moliyaviy barqarorlik, ishlab chiqarish barqarorligi, bozor barqarorligi va ijtimoiy barqarorlikni o'z ichiga oladi.

Menejment esa korxonaga maqsadlariga erishish uchun mavjud resurslarni samarali rejalashtirish, tashkil etish, yo'naltirish va nazorat qilish jarayonidir. Menejment o'z mazmuniga ko'ra ancha keng tushuncha bo'lib, u boshqaruvning har bir bosqichida qaror qabul qilish madaniyatini, tashkiliy tuzilmani, xodimlarni motivatsiya qilish tizimini va axborot almashinuvini qamrab oladi.

Menejment va iqtisodiy barqarorlik o'rtasidagi bog'liqlik ikkala yo'nalishda ishlaydi. Bir tomondan, yuqori sifatli menejment korxonaga barqarorligini mustahkamlaydi, boshqa tomondan, barqaror moliyaviy ahvol korxonaga menejment tizimiga sarmoya kiritish, malakali mutaxassislarni jalb qilish va zamonaviy boshqaruv usullarini tatbiq etish imkonini beradi. Bu o'zaro bog'liqlik oziq-ovqat sanoatida ayniqsa yaqqol ko'rinadi.

Strategik menejmentning barqarorlikka ta'siri. Strategik menejment korxonaning uzoq muddatli maqsadlarini belgilash, ularni amalga oshirish yo'llarini ishlab chiqish va zarur resurslarni safarbar etish jarayonidir. Oziq-ovqat sanoatida strategik menejmentning ahamiyati bir necha sababga ko'ra alohida darajada yuqori.

Birinchidan, oziq-ovqat bozori juda dinamik va o'zgaruvchan. Xom ashyo narxlarining tebranishi, iste'molchilar didining o'zgarishi, yangi raqobatchilarning paydo bo'lishi va davlat tomonidan bozorni tartibga solish choralari korxonalarini doimiy ravishda o'z strategiyasini qayta ko'rib chiqishga majbur qiladi. Strategik

menejmentni yo'lga qo'ygan korxonalar bunday o'zgarishlarga proaktiv tarzda moslashadi va raqobatchilardan oldinda bo'ladi.

Ikkinchidan, oziq-ovqat mahsulotlari ishlab chiqarish texnologiyalar tez rivojlanayotgan soha hisoblanadi. Yangi saqlash usullari, qayta ishlash texnologiyalari, qadoqlash yechimlar va taqsimlash kanallari muntazam ravishda yangilanib bormoqda. Strategik ko'rishga ega menejment bu imkoniyatlardan o'z vaqtida foydalanib, mahsulot tannarxini pasaytirish va sifatni oshirish yo'lida raqobatbardosh ustunlik qozonadi.

Uchinchidan, bozorlarni diversifikatsiya qilish strategiyasi oziq-ovqat sanoati korxonalarini uchun muhim barqarorlashtiruvchi omil bo'lib xizmat qiladi. Eksport bozorlarini o'zlashtirish, mahsulotlar assortimentini kengaytirish va yangi iste'molchi segmentlarini jalb qilish orqali korxonalar bitta bozor yoki mahsulot turiga bog'liqlikdan xalos bo'ladi va bu iqtisodiy barqarorlikni sezilarli oshiradi.

Moliyaviy menejment va moliyaviy barqarorlik. Moliyaviy menejment iqtisodiy barqarorlikning poydevori hisoblanadi. Oziq-ovqat sanoatida moliyaviy boshqaruvning o'ziga xos murakkabligi shundan iboratki, bu tarmoq yuqori darajada mavsimiylik xarakteriga ega. Xom ashyo yig'im-terim davridagi narx o'zgarishlari, ishlab chiqarish hajmining mavsumga ko'ra tebranishi va tayyor mahsulot zaxiralarini boshqarish moliyaviy menejerdan yuqori malaka va uzoqni ko'ra bilishni talab etadi.

Aylanma mablag'larni samarali boshqarish moliyaviy barqarorlikning asosiy sharti hisoblanadi. Debitorlik qarzlarni optimallashtirish, tovar-moddiy zaxiralarni me'yoriy darajada ushlab turish va kreditorlik majburiyatlarini o'z vaqtida bajarish, bularning barchasi pul oqimini barqaror saqlashga xizmat qiladi. Oziq-ovqat korxonalarida bu masalaning ahamiyati ayniqsa katta, chunki mahsulotlarning yaramas bo'lib qolishi xavfi zaxiralar boshqaruviga qo'shimcha talablar qo'yadi.

Operatsion menejment va ishlab chiqarish samaradorligi. Operatsion menejment kundalik ishlab chiqarish jarayonlarini boshqarish bilan shug'ullanadi va korxonalar barqarorligiga eng bevosita ta'sir ko'rsatuvchi yo'nalish hisoblanadi. Oziq-ovqat ishlab chiqarishda operatsion menejment uchta asosiy vazifani bajaradi:

mahsulot sifatini ta'minlash, ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirish va yetkazib berish ishonchliligini oshirish.

Sifat menejmenti oziq-ovqat sanoatida o'ziga xos muhimlikka ega. Mahsulot sifati nafaqat iste'molchining sog'lig'ini ta'minlash nuqtai nazaridan, balki korxonaning obro'-e'tibori va bozordagi o'rni jihatidan ham hal qiluvchi omil. ISO 22000 va HACCP kabi xalqaro sifat standartlarini joriy etish korxonaga xorijiy bozorlarga chiqish imkonini beradi va mahsulotga bo'lgan ishonchni mustahkamlaydi. Bu esa o'z navbatida sotuv hajmini barqarorlashtirib, iqtisodiy barqarorlikka hissa qo'shadi.

Innovatsion menejment va raqobatbardoshlik. Innovatsion menejment korxonaning kelajakdagi barqarorligini ta'minlashda oldinga ko'rinish ufqini kengaytiradi. Zamonaviy oziq-ovqat sanoatida innovatsiyalar an'anaviy ma'noda yangiliklarni joriy etish bilan cheklanib qolmaydi. U ishlab chiqarish texnologiyalarini takomillashtirish, yangi mahsulotlar yaratish, bozorga chiqish kanallarini diversifikatsiya qilish va raqamli texnologiyalarni boshqaruv tizimiga integratsiya qilishni o'z ichiga oladi.

Raqamli transformatsiya hozirgi kunda oziq-ovqat sanoatida innovatsion menejmentning eng muhim yo'nalishi sifatida namoyon bo'lmoqda. Ishlab chiqarish jarayonlarini raqamlashtirish, ERP tizimlarini joriy etish, sun'iy intellekt asosidagi sifat nazorati va iste'molchi xulqini tahlil qiluvchi ma'lumotlar analitikasi korxonalarga bozor talablariga tezkor javob berish imkonini yaratadi.

Malakali menejment komandasini shakllantirish va xodimlar salohiyatini rivojlantirish oziq-ovqat sanoatida iqtisodiy barqarorlikning ko'pincha e'tibordan chetda qoladigan, lekin nihoyatda muhim omili hisoblanadi. Korxonada muvaffaqiyati oxir-oqibat unda ishlayotgan odamlarning malakasi, motivatsiyasi va birdamligi bilan belgilanadi.

Yetakchi boshqaruvchilar kompetensiyasi strategik ko'rish, qaror qabul qilish va tashkilotni o'zgarishlarga moslashtirishga qodir bo'lishini talab etadi. O'zbekiston oziq-ovqat sanoatida menejment ta'limini rivojlantirish va amaliyot bilan nazariya o'rtasidagi tafovutni bartaraf etish dolzarb masala bo'lib qolmoqda.

Ilg'or xorijiy tajribani o'rganish va uni mahalliy sharoitga moslashtirish ushbu muammoni hal etishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Oziq-ovqat sanoati korxonalarining iqtisodiy barqarorligi ko'p omilli hodisa bo'lib, uning markazida menejment turadi. Strategik, moliyaviy, operatsion va innovatsion menejment yo'nalishlarini bir-biri bilan uyg'unlashtirib tatbiq etgan holda korxonalar tashqi muhit qanchalik murakkab bo'lmasin, barqaror faoliyat ko'rsatish qobiliyatini saqlab qola oladi.

O'zbekistonda oziq-ovqat sanoatini rivojlantirish strategiyasi doirasida menejment salohiyatini oshirishga alohida e'tibor qaratish zarur. Bu nafaqat individual korxonalar, balki butun tarmoqning raqobatbardoshligini va mamlakatning oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashda muhim omil bo'lib xizmat qiladi. Kelajakdagi tadqiqotlarda raqamli transformatsiya, ESG menejment tamoyillari va sun'iy intellekt texnologiyalarining oziq-ovqat sanoati barqarorligiga ta'sirini o'rganish ilmiy jihatdan katta qiziqish uyg'otadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Drucker P.F. The Essential Drucker. New York: HarperCollins, 2001.
2. Kaplan R.S., Norton D.P. The Balanced Scorecard: Translating Strategy into Action. Boston: Harvard Business Press, 1996.
3. Grant R.M. Contemporary Strategy Analysis. 7-nashr. Wiley-Blackwell, 2010.
4. Womack J.P., Jones D.T. Lean Thinking. New York: Free Press, 2003.
5. Vahobov A.V., Xolmatov N.X. Strategik menejment: nazariya va amaliyot. Toshkent: TDIU nashriyoti, 2018.
6. Boynazarov A.T. Oziq-ovqat sanoati korxonalarida sifat menejmentini takomillashtirish. PhD dissertatsiyasi. Toshkent, 2020.